

פרק י"ט - הצלת לוט והולדת עמו ומואב

ר' דוד סבתו

הגענו בשיעור האחרון לסיפור הצלת לוט, וסיימנו בהפיכתה של אשת לוט לנציב מלך, בחלקו הראשון של השיעור היום נמשיך בנושא של הצלת לוט, ובחלק השני של השיעור נעסוק בהמשך הסיפור - בסיפור לוט ובנותיו במערה.

בפסוק כ"ו מסתיים התיאור של הפיכת סדום - "וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאֲחֵרָיו וַתְּהִי נָצִיב מֶלֶךְ". מפסוק כ"ז מתחיל נושא חדש:

כז) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה': (כח) וַיִּשְׁקֶף עַל פְּנֵי סָדָם וַעֲמָרָה וְעַל כָּל פְּנֵי אֶרֶץ הַכְּכָר וַיֵּרָא וַהֲנִיחַ עֲלֶיהָ קִיטָר הָאֶרֶץ כְּקִיטָר הַכַּבְשָׁן: (כט) וַיְהִי בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכְּכָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה בְּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשָׁב בְּהֵן לוֹט: (ל) וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעֵר וַיֵּשֶׁב בְּהַר וַשְׁתִּי בְּנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא לְשַׁבַּת בְּצוּעֵר וַיֵּשֶׁב בְּמַעְרָה הוּא וַשְׁתִּי בְּנֹתָיו:

החל מפסוק כ"ז נקודת המבט של הסיפור משתנה, בחלק הראשון המוקד היה אברהם והמלאכים, בחלק השני כאשר מגיעים לסדום המוקד הוא לוט, ובפסוק כ"ז הסיפור חוזר לנקודת המבט של אברהם. לא סתם שחוזרים לנקודת המבט של אברהם, אלא שאנו חוזרים לתחילת הסיפור, חוזרים למקום אשר עמד שם, למקום שבו אברהם התפלל - "וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדָמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֵנוּ עֹמֵד לְפָנָי ה'" [יח, כב].

מה שקרה באותו מקום בפעם הקודמת הוא המשא ומתן של אברהם. והנה קם אברהם וחוזר אל אותה נקודה, לאותו מקום, אבל משהו השתנה. הוא משקיף על סדום ועמורה, וגם ההשקפה מוכרת לנו - "וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל פְּנֵי סָדָם וְאַבְרָהָם הֵלֵךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם" [יח, טז]. אלא שההשקפה הראשונה, היתה בחינה של המצב, לפני שקרה משהו. בהשקפה הזו אברהם כבר רואה את התוצאות, רואה את העונש שבא בעקבות המצב החמור של סדום. אותה שריפה גדולה שגורמת לכך שעלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן.

החל מפסוק כ"ט, העסק מתחיל להסתבר - "וַיְהִי בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכְּכָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה בְּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשָׁב בְּהֵן לוֹט". הפסוק הזה מפתיע ביותר. לפי פסוק זה, יוצא שסיבת ההצלה של לוט היא אברהם. אבל הרי אנחנו ראינו סיבה שונה - לפי מה שלמדנו המלאכים מצילים את לוט, כיון שהוא הכניס אורחים.

אמנם אנחנו פירשנו כך, אבל הדבר נאמר גם במפורש בפסוק - "וַיִּתְמַהֲמַה וַיִּחְזְקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיִּבְדּוּ אִשְׁתּוֹ וַיִּבְדּוּ שְׁתֵּי בְּנֹתָיו בְּחַמְלַת ה' עֲלָיו וַיִּצָּאֵהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר" [יט, טז]. לוט ניצל 'בחמלת ה' עליו', הקב"ה חומל עליו בזכות מעשיו. הסתירה הזו זועקת ודורשת פתרון. כדי ליישב את הסתירה הזו צריך להעמיק יותר בפרשייה, ולהבין ששתי הסיבות הללו קשורות לדבר רחב יותר.

ראינו בשיעור הקודם שמתוך הפסוקים עצמם ניתן לראות, שהסיבה של ההצלה היא הכנסת האורחים של לוט. ההצלה של לוט מתחילה בבית - "וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת לוֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיְתָה

וְאֵת הַדָּלֶת סָגְרוּ" [יט, ין], ההצלה של לוט מתחילה בחציצה בינו ובין שאר העיר. והיא ממשיכה בכך שנאמר לו - "עַד מִי לָךְ פֶּה חֶתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֵיךָ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ בְּעִיר הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם" [שם יב]. כל מי שבתוך הבית יכול להינצל. הבית הוא הסיבה להצלה, העובדה שהמלאכים איתו בבית, היא זו שמצילה אותו. מי שלא מוכן להיכנס לבית ימות, ורק מי שבתוך הבית ניצל. ההקשר הוא הבית, הכנסת האורחים. אברהם לא מוזכר לכל אורך הסיפור.

למה לוט ניצל בזכות הכנסת האורחים שלו? יש כאן השבת טובה תחת טובה. המלאכים נכנסים לבית בזכותו של לוט, הוא מציל אותם מאנשי סדום, בזכותו הם לא ישנים ברחוב (ברור שהמלאכים לא זזקוקים ללוט כדי להינצל, אבל מבחינת לוט הוא הציל אנשים פשוטים). לוט יוצא החוצה ומכניס את האנשים לביתו ומציל אותם. לוט דואג למלאכים ושם את עצמו כחיץ בפני אנשי סדום, ומידה כנגד מידה, המלאכים מצילים אותו, הם לוקחים אותו בכח ועמדים כחיץ בין אנשי סדום ובינו. כדי להעמיק יותר, נראה את דברי הרמב"ן [פסוק יב ד"ה חתן]:

והנה זכותו של לוט היה מציל בנים ובנות וחתנים, לא כאשר חשב אברהם שימית צדיק עם רשע. וברור הוא שהיו המלאכים יודעים דעת עליון בזה, כי גם צוער בתפלתו נמלטה: לוט מלכתחילה היה יכול להציל את החתנים והבנים (אם הם לא היו מסרבים לשמוע בקולו). הדגשנו בשיעורים הקודמים שהצדיקים נידונים יחד עם כל העיר - אם דינה של העיר להיחרב, גם הצדיקים ימותו. הויכוח של אברהם עם הקב"ה סובב שביב השאלה האם יש לצדיקים כח להציל את כל העיר, זאת אומרת או שכל העיר ניצלת, או שכל העיר נחרבת. יש עונש קוקלטיבי, האף תספה צדיק עם רשע, אין פירושו שהצדיק לא יכול להיספות בעקבות הרשעים, אלא שהצדיק יציל את כולם. אבל אם אין עשרה צדיקים - האף תספה ולא תישא למקום, כולם ימותו, גם הצדיקים וגם הרשעים. אבל מה שקורה כאן לא תואם לכל מה שהסברנו, בסופו של דבר העיר נחרבת ולוט ניצל. הדבר קורה כיון שזכותו של לוט מגינה עליו. הרמב"ן ממשיך ומבאר מה זכותו של לוט:

ויתכן שהיה זה לכבוד האכסניא, כי דרך מוסר לשלוחים להציל בעל ביתם וכל אשר לו, כאשר עשו שלוחי יהושע (יהושע ו כג) שהצילו גם כל משפחת בעלת ביתם. ובבראשית רבה (נ כא) לוט על ידי שכבד את המלאך נשא לו פנים:

הרמב"ן אומר שיש ראייה שהכנסת אורחים מצילה - מסיפור רחב והמרגלים. כל אנשי יריחו היו אמורים למות, אבל רחב ניצלת בזכות הכנסת האורחים שלה, ולא סתם הכנסת אורחים, רחב הצילה את המרגלים, ומידה כנגד מידה, הם גם מצילים אותה (לא נאריך בכך, אבל ניתן לראות שיש קשרים מילוליים בין הסיפור שלנו ובין סיפור המרגלים ורחב).

הסיפור של רחב מחדד את הנקודה שיש כאן חריגה מהעיקרון. יש כאן לפנים משורת הדין, הכנסת האורחים שוברת את מידת הדין. גזר הדין האלוקי היה השמדה טוטאלית של סדום, אבל המלאכים שניצלו בזכות לוט 'חייבים' להצילו. הרמב"ן מוכיח גם מדברי חז"ל בבראשית רבה - 'על ידי שכבד את המלאך נשא לו פנים'. למלאכים אין שום אפשרות אחרת, הם לא יכולים להינצל על ידי מישהו ואז לגרום להריגתו, זה בלתי מוסרי בעליל. כך גם אצל רחב והמרגלים, וכך אצלינו. בפסוק כ"ב המלאכים אומרים ללוט: "מִהָרַם הַמְּלִיט שְׁמָה כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד בְּאֶךָ שְׁמָה". המלאכים לא יכולים לעשות שום דבר כל עוד לוט עלול להיפגע.

עד כאן עסקנו בסיבה הראשונה להצלת לוט - בחמלת ה' עליו. עכשיו נעבוד לסיבה השנייה, ונעיין גם בה לעומק. כמובן שלא מדובר על פסוק שנזרק לחלל, יש לפסוק הזה הקשר מסוים. למה נזכר כאן אברהם? כפי שאמרנו, בפסוק כ"ז נקודת המבט של הסיפור עוברת מלוט לאברהם, ומנקודת המבט של אברהם יש סיבה אחרת, והיא - "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה".

אברהם הוא זה שעמד באותו מקום, אברהם הוא גוי גדול, הקב"ה לא עושה שום דבר בלי להימלך באברהם. הקב"ה מתייעץ עם אבהם לפני שהוא משמיד את סדום, ובזכותו הוא גם מציל את לוט. יש לנו כאן סתירה מסויימת, אבל זו לא בדיוק סתירה, אפשר לנסח את זה בצורה אחרת - יש כאן שתי נקודות מבט שונות. אלא שעדיין צריל להבין מה פשר הדבר שהקב"ה זכר את אברהם? למה לוט ניצל בזכות העובדה שהקב"ה זוכר את אברהם?

באחד השיעורים הקודמים דיברנו על כך שלעתים הכתוב מתאר את ההנהגה האלוקית בשתי צורות שונות, לפעמים ההנהגה האלוקית מתגלה בשתי נקודות מבט שונות באופיין. יש שתי בחינות בהשגחה האלוקית, בחינה של שם אלוקים ובחינה של שם הויה. בחינה של שם אלוקים מבטאת את ההיבט העל-אישי, ההיסטורי הרחב, התכנית האלוקית הגדולה. לעומת זאת, שם הויה מבטא את ההשגחה האישית הפרטית, על כל אדם ואדם, עך כל מעשה ומעשה (כך הסברנו בשיעור שעסק בברית המילה, את הפער בין שתי הבשורות על הולדת יצחק).

אותו דבר יכול להיות מתואר בתורה משני צדדים, משתי נקודות מבט שונות. וזה מה שקורה אצלנו. הסיבה הראשונה שבגלל ניצל לוט היא בזכות מעשיו. סיבה זו מבטאת את ההנהגה הראשונה שמקבילה לבשורה על הולדת יצחק שבפרק י"ח. כשם שאברהם זכה בבן על הכנסת האורחים, כך גם לוט זוכה בחיים בגלל הכנסת האורחים שלו. לחדש יש סגולה של חיים. זו הנהגה אחת, מצד ההשגחה הפרטית על האדם.

אבל יש גם הנהגה אחרת, בחינה הרבה יותר רחבה, בחינה על-אישית, בחינה הסטורית רחבה, וזו הסיבה השנייה - ויזכור אלוקים את אברהם. לוט הוא חלק ממשפחת אברהם ולמשפחת אברהם יש תפקיד הסטורי, וגם ללוט יש תפקיד הסטורי. לכן זוכה לוט בחייו, מצד ההשגחה הרחבה.

לשתי ההנהגות השונות יש גם הבדלים בפועל. כאשר נאמר ויזכור אלוקים את אברהם, ההצלה מתייחסת רק ללוט - "וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט". רק לוט ניצל, כי רק הוא קרוב של אברהם, רק הוא צריך להינצל. לפי ההנהגה הזו אין לנו ענין במשפחתו של לוט. לעומת זאת בהנהגה הראשונה, לוט לא ניצל לבדו, כל משפחתו והקרובים אליו היו אמורים להינצל, ובנוסף עיר שלימה ניצלת.

מכאן נחזור לפסוקים שדילגנו עליהם בשיעור הקודם - הצלת העיר צוער. "וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אֵל נָא אֲדֹנָי. הִנֵּה נָא מָצָא עִבְדְּךָ חַן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִיט הַהֵרָה פֶּן תִּדְבְּקֵנִי הָרָעָה וְיָמָתִי" [יט, יח-יט]. לוט אומר שאינו יכול לרוץ להר פן תדבקני הרעה, לוט מבקש לברוח לעיר הקרובה - "הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לְנוֹס שָׁמָּה וְהוּא מִצְעָר אִמְלָטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הוּא וְתַחִי נַפְשִׁי". ותשובת המלאך היא - "וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׂאֲתִי פָנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. מִהָר הַמְּלִיט שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד בְּאֶךָ שָׁמָּה עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוּעֵר". המלאך נשא את פניו של לוט, הוא לא יכול לסרב לו, והוא מציל בעבורו עיר שלימה. העיר ניצלת רק מפני שלוט שם.

כאן אנו מגיעים לנקודה מעניינת נוספת. לפי מה שראינו לוט אמור להיות בצוער, אבל בפסוק ל אנו מגלים נתון חדש - "וַיַּעַל לוֹט מִצוּעֵר וַיֵּשֶׁב בְּהָר וַיִּשְׁתֵּי בְנֵתָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא לְשִׁבְתָּ בְּצוּעֵר וַיֵּשֶׁב בְּמַעְרָה הוּא וַיִּשְׁתֵּי בְנֵתָיו". לוט בעצמו ביקש את צוער כיון שהוא פחד, אבל עכשיו הוא מפחד לשבת גם בצוער.

התשובה היא ש"ועל לוט מצוער" זו ההמשך של ההנהגה האלוקית, ובהנהגה הזו לוט אמור להינצל רק בזכות אברהם, וברור שאין מקום להציל עיר שלימה בעבורו, וממילא מפחיד לשבת בצוער. לוט מצד אחד רוצה להינצל, ובוחר לשבת בצוער, אבל מצד שני הוא פוחד לשבת בצוער, כיון שהוא חושש שהזכות שלו לא תספיק, והוא יידרש לזכות אברהם, וזכות זו לא תגן עליו בצוער. לוט עצמו לא מספיק בטוח ביכולת שלו להציל את צוער ולכן הוא עולה להר.

לפרט הקטן הזה, שנראה לכאורה שולי מאוד, יש תפקיד מרכזי מאוד בהמשך הסיפור - לוט ובנותיו:

(לא) ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו פִּדְרָךְ כָּל הָאָרֶץ:
(לב) לְכֶה נִשְׁקֶה אֶת אֲבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וְנִחְיֶה מֵאֲבִינוּ זָרַע: (לג) וַתִּשְׁקֶינָה אֶת אֲבִיהֶן יַיִן בְּלִילָה הוּא וַתִּבֹּא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת אֲבִיהָ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ: (לד) וַיְהִי מִמָּחָרֶת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְעִירָה הֲזֵן שְׁכַבְתִּי אִמָּשׁ אֶת אָבִי נִשְׁקַנּוּ יַיִן גַּם הַלִּילָה וּבֹאֵי שְׁכָבִי עִמּוֹ וְנִחְיֶה מֵאֲבִינוּ זָרַע: (לה) וַתִּשְׁקֶינָה גַּם בְּלִילָה הַהוּא אֶת אֲבִיהֶן יַיִן וַתִּקַּם הַצְעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ: (לו) וַתִּהְרֶינָה שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן: (לז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֵּן עַמִּי הוּא אָבִי מוֹאָב עַד הַיּוֹם: (לח) וְהַצְעִירָה גַּם הוּא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֵּן עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי עַמּוֹן עַד הַיּוֹם.

סיום מזעזע לסיפור ההצלה של לוט. כדי להבין אותו קצת יותר לעומק אנחנו צריכים לחזור להתחלה. האחות הבכורה אומרת לצעירה - "אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו פִּדְרָךְ כָּל הָאָרֶץ". מה שורש כל הסיפור הזה? מאיפה הוא נובע?

לוט ובנותיו היו בצוער, אבל הם עלו משם כיון שפחדו שגם צוער תושמד. בנות לוט פוחדות שכל העולם הושמד ולכן הן עושות את המעשה הנורא הזה - בנות לוט אמנם טעו אבל הכוונה שלהן היתה טובה. זאת אומרת שהסיפור הזה הוא תוצאה של טעות טרגית. זהו אמנם מעשה מזעזע אבל בעיניי של בנות לוט הוא מובן מאוד - הן חשבו שהעולם הושמד, וזו האפשרות היחידה להציל את העולם.

אלא שכפי שאמרנו בשיעור הקודם, בתורה אין סיפורים טרגיים. טרגדיות הן סיפורים של המיתולוגיה היוונית. בתורה דברים לא מתרחשים סתם. צריך להעמיק בשורש של הטעות הזו של בנות לוט.

למה הן חושבות שאין איש בארץ? מה הביא אותם לטעות הזו? המדרש בבראשית רבה [נא, ח] אומר:

ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן וגו', שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול, לכה נשקה את אבינו יין וגו'

בדור המבול כל העולם הושמד. והבנות חשבו שהגיע מבול חדש. אם נעמיק יותר, נראה שהסברא הזו של בנות לוט היא סברא חזקה מאוד, כיון שהתורה רומזת על קשר חזק בין סיפור המבול ובין אנשי סדום.

בשני הסיפורים יש השחתה קולקטיבית על חטאים קולקטיביים (כשהרמב"ם רוצה לתת דוגמא לעונש קולקטיבי הוא משתמש בדור המבול ואנשי סדום). העונש גם הוא דומה - במבול הארץ נשחתת, ארובות השמים נפתחו, המים הציפו את העולם. בסיפור סדום, הקב"ה המטיר אש וגפירת. יש לנו מבול של מים וכנגדו מבול של אש.

הקשר בין המבול ובין סדום עולה גם מדברי חז"ל במדרש [בראשית רבה כז, ג]:

וירא ה' כי רבה וגו', רבי חנינא אמר רבה והולכת, רבי ברכיה בשם רבי יוחנן אמר שמענו בדור המבול שנדונו במים והסדומים שנדונו באש ומנין ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן, ת"ל רבה רבה לגזרה שוה.

וכן במדרש הבא [שם לט, ו]:

א"ר אחא נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם, ומה אתה מערים על השבועה, אתמהא, מבול של מים אין אתה מביא, מבול אש אתה מביא א"כ לא יצאת ידי השבועה.

המבול משחית את העולם כולו, ויש הצלה של צדיק אחד שניצל בתוך תיבה, תיבה אחת של חיים בתוך ים של מוות. אותו דבר חוזר גם בסיפור שלנו, תיבה אחת של צדיק אחד, בית אחד בכל סדום שמצליח לשרוד בכל הקטסטרופה הזו.

מה קורה אחרי המבול? בנקודת המפנה בסיפור המבול נאמר - "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ" [בראשית ח, א]. ובנקודת המפנה בסיפור שלנו נאמר - "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם". גם המשך הסיפור דומה מאוד - בשני הסיפורים מיד לאחר ההצלה יש קלקול שנובע משתיית יין. המעשה הראשון של שני הניצולים הוא שתיית יין, שכרות, מעשה שגורר חטא של גילוי עריות בין אב לבניו/בנותיו. קלקול מידי לאחר ההצלה.

בנוסף, גם הרקע של שני הסיפורים דומה - סיפור המבול פותח בכך שבני האלהים ובנות האדם חטאו, לא ברור לגמרי מה היה שם, אבל כנראה שמדובר על חטא של עריות, לקחו נשים מכל אשר בחרו. גם בסיפור סדום, הרקע של ההשמדה הוא הנסיון של אנשי סדום לאנוס את המלאכים. בשני הסיפורים הרקע של החטא הוא עריות, וגם לאחר העונש יש לנו חטא של גילוי עריות בתוך המשפחה הקרובה, בהשפעת יין.

נוסיף עוד הקבלה אחרונה - בסיפור המבול החיות השונות נאספות לתוך התיבה כדי "לְחַיֹּת זָרַע עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" [בראשית ז, ג]. וגם בסיפור שלנו, הבנות רוצות להחיות זרע - "וַנְחִיָּה מֵאֲבִינוּ זָרַע". בשני המקומות צריך משהו לקיום המין האנושי.

כאשר ההקבלה כל כך חזקה, צריך לשאול איפה בכל זאת קיים הבדל, וכן לברר מה ההקבלה נועדה ללמד אותנו. קודם כל ההקבלה מראה לנו שהעיקרון של עונש קולקטיבי נשאר קיים. חברה מושחתת מאבדת את זכות הקיום שלה.

כפי שאמרנו צריך לשים לב גם להבדל בין הסיפורים - הגיבורים של שני הסיפורים הם נח ולוט. מה הקשר בין נח ללוט? - על פי פשוטו של מקרא, שניהם יחידים, ולא סתם יחידים אלא יחידים שלא משפיעים על הסביבה. זה אחד מההבדלים היסודיים שהצגנו בהבחנה בין נח לאברהם, נח היה צדיק שלא הצליח להשפיע הלאה.

כאן גם נצמאת נקודת ההבדל - בשלב האחרון של הסיפור לוט כבר לא פעיל אלא הבנות. המקבילה של בנות לוט בסיפור המבול הוא חם. אם נשווה את בנות לוט לחם, אין ספק שההשוואה היא לטובת בנות לוט. בניגוד לחם שכוונתו היתה הנאה אישית, אגואיסטית (רבעו או סרו) יש כאן משהו מרושע. ולכן הוא גם מתקלל. אצל בנות לוט לעומת זאת המטרה היא חיובית, אמנם המעשה מזעזע, שלילי ביותר, אבל המטרה שלהם היא להציל חיים, והתורה מדגישה את המטרה שלהם.

הרבה פעמים מי ששומר על הקבוצה שלא תיכחד אלו הנשים. כך גפ בספר שמות, המיילדות העבריות, מרים, יוכבד, בת פרעה - יש דוגמאות רבות לכך - לנשים יש קשר להצלת העולם. יש להם דאגה הרבה יותר רבה להמשכיות. לוט משתכר אבל הבנות חושבות על העתיד, על הקיום.

כאן אנו שוב חוזרים לקונפליקט של הסיפור - המטרה היא חיובית, אבל הן נופלות בטעות טרגית. למה הן נופלות בטעות הזו? אם הן היו יודעות שרק סדום הושמדה הן לא היו טועות בכך. ננסה להבין מה השורש העמוק של הטעות.

נקודת המבט של הבנות האלה היתה נקודת מבט של סדומיות, הן לא מכירות בעולם אחר. סדום ממלאת את כל עולמן, סדום היא חזות הכל, וממילא אם סדום הושמדה כל העולם הושמד. כפי שאמרנו קודם יש שתי הנהגות, שבאות לידי ביטוי בפסוק ל - 'ועל לוט מצוער'. מה היה קורה אילו לוט לא היה עולה מצוער? הבנות לא היו טועות. במילים אחרות, הטעות של הבנות נבעה ממעשה אחד, מכך שלוט עלה מצוער ולא נשאר שם.

למה לוט חושש שצוער תושמד? מסיבה אחת - כיון שלוט יודע שהוא צדיק אחד, והוא יודע שצדיק אחד שאין לו השפעה לא יכול להציל. הוא ראה את כל המשפחה שלו אובדת, החתנים לוקחי בנותיו, אשתו. לוט חושב לעצמו שאם את אשתו הוא לא הצליח להציל אז איך הוא יציל עיר שלימה?! הטעות של לוט היא המצב הקיומי שלו - מצב של צדיק בודד שלא יכול להשפיע. למרות שהמלאכים אומרים לו שצוער תינצל, הוא חושש, הוא לא מאמין שהוא יצליח להציל את העיר. הטעות הזו גורמת לו לעלות מצוער, וזה מה שגורם לבנות של לוט לחטוא. הטעות היא טעות טרגית, אבל השורש שלה מוסרי. כמו שראינו אצל אשת לוט - הטעות טרגית אבל השורש שלה מוסרי.

נחזור לעיין במעשה הבנות כשלעצמו. יש לנו הבדלים מעניינים בין הבכירה לצעירה. הבכירה היא האקטיבית בשני הימים, היא היוזמת. בפסוק ל"א היא מציעה לאחותה את המעשה והיא מתחילה את המעשה.

הפסוק "וַתִּשְׁכַּב אֶת אֲבִיהָ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ" - רומז לכך שיש כאן הנהגה של מידה כנגד מידה. כאשר אנשי סדום צבאו על ביתו, לוט אומר - "הֲיֵהָ נָא לִי נְשִׂי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ" [יט, ח]. אמרנו שזה ביטוי מוזר, היה צריך להיות כתוב 'אשר לא ידען איש', אומרים חז"ל 'לעצמך אתה משמרן', כביכול ניבא ולא ידע מה ניבא, הן לא ידעו איש עד עכשיו, אבל הן ידעו איש במערה. האופי של המעשה הוא עונש ללוט, שרצה להפקיר את בנותיו לאנשי סדום, ובסופו של דבר בנותיו חוטאות איתו ויוצאים ממנו ממזרים.

אנו חוזרים לאותה נקודה שאנו מוצאים אצל לוט - האמביוולנטיות שלו בין טוב לרע, הקרע בין אנשי סדום ובין אברהם, לוט רוצה להציל את המלאכים אבל מפקיר את בנותיו.

ביום השני הצעירה חוזרת על המעשה של הבכירה. אלא שיש כמה הבדלים קטנים אבל משמעותיים בין הבכורה לצעירה. אצל הבכירה נאמר: "וַתִּבֵּא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת אֲבִיהָ", ואילו אצל הצעירה נאמר: "וַתִּקַּם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ" - 'ותבא' לעומת 'ותקם', וכן 'את אביה' לעומת 'עמו'. אצל הבכירה הביטויים יותר בוטים, מוזכרת לשון ביאה, האב מוזכר בפירוש. אצל הבכירה הביטויים עדינים יותר.

ההבדל הבולט ביותר נמצא בסופו של הסיפור - בקריאת השם לבן. הבכירה קוראת מואב, מאב. אבל הצעירה שעשתה את אותו מעשה, אבל לא זימה אותו, היא נסחפת אחרי אחותה, היא קוראת לבן עמון על שם בן עמי, שהרי אצלה לא נזכר האב, רק ותשכב עמו.

בהקשר הזה מפורסמים דברי רש"י [פסוק לז], שההבדלים הללו באו לידי ביטוי בשכר והעונש:

זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה הוא, אבל צעירה קראתו בלשון נקיה, וקבלה שכר בימי משה, שנאמר בבני עמון (דברים ב יט) אל תתגר בם כלל, ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם, אבל לצערן התיר לו:

ננסה להבין מדוע הסיפור הזה חותם את סיפור הפיכת סדום, מה פשר הדבר.

קודם כל יש לנו כאן מסגרת מעניינת של סיפור אברהם. הסיפור מתחיל בהולדת בנו של אברהם ומסתיים בהולדת בנו של לוט. אלא שיש הבדל גדול בין לוט לאברהם, שניהם זוכים לבנים, אבל הבן של אברהם נולד בקדושה ובטהרה לאחר ברית המילה. לעומת זאת עמון ומואב נולדים בלידה בזויה, גילוי עריות במערה נידחת.

שורש ההבדל הוא אותו שורש שאמרנו - אצל אברהם הטוב הוא טוב שלם, הכנסת האורחים שלימה, משתפת את כולם. אבל אצל לוט הכל מעורבב, הכנסת אורחים לא שלימה, הטוב והרע מעורבים. וגם בשכר, בלידת הבנים הטוב והרע מעורבים, הכוונה טובה אבל המעשה מכוער.

המדרש מבאר לנו עוד יותר מדוע סיפור הפיכת סדום נחתם בלידת עמון ומואב [בראשית רבה נא, ז]:

ויעל לוט מצוער וישב בהר, הה"ד (תהלים נז) למנצח אל תשחת לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה אמר לפניו רבון העולמים עד שלא נכנסתי למערה עשית חסד עם אחרים בשבילי, עכשיו שאני נתון במערה יהי רצון מלפניך אל תשחת. להצלת לוט ובנותיו היתה תכלית הרבה יותר גבוהה, יש להצלה זו תפקיד בעתידו של עם ישראל. התפקיד של עמון ומואב הוא דוד, דוד נולד מרות המואביה. עוד נאמר במדרש [בראשית רבה (אלבק) מ]:

קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות (בראשית יט טו) ר' טוביה אמר שתי מציאות רות ונעמה, אמר ר' יצחק מצאתי דוד עבדי (תהלים פט כא) איכן מצאתיו? בסדום. המדרש מדבר על שתי מציאות, שתי פרידות - הפסוק אומר מצאתי דוד עבדי, ואיפה מצאנו את דוד? בסדום. מתוך כל ההפיכה של סדום, מתוך כל ההרס יוצא דוד. עוד נאמר במדרש [בראשית רבה נא, ח]:

לכה נשקה את אבינו יין וגו', ר' תנחומא משום רבי שמואל ונחיה מאבינו זרע, ונחיה מאבינו בן אין כתיב כאן אלא ונחיה מאבינו זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואי זה? זה מלך המשיח.

כאן האמירה עוד יותר חריפה, המעשה הזה עצמו, הוא זה שמביא למלך המשיח. מדרש מופלא ביותר. מה המדרש רוצה ללמד אותנו? קודם כל בנות לוט הם השרידים היחידים של סדום. הגן היחיד של סדום נשאר אצל בנות לוט, כל סדום הושמדה. לאן עוברים הגנים הללו? לעמון ומואב. ובסופו של דבר הם מגיעים לדוד. עד עכשיו ראינו ניגוד מוחלט בין אברהם ובין סדום, חסד וצדקה אל מול שחיתות, שיא הרשע. והנה מסתבר שבסופו של דבר נוצרת איזו שהיא סינתזה. בסופו של דבר, גם בתוך סדום יש איזו נקודה קטנה טובה, ומהנקודה הזו יוצא המשיח.

נקודה זו מתחדדת במדרשים ובתורת הסוד שעוסקים במהותו של המשיח. גם אצל דוד המלך זרעו המציאות איננה מתוקנת לגמרי, המציאות איננה שלימה. האופי של דוד ושבתו איננו של צדיק גמור מעיקרו, אלא אופי של תיקון. זה אופיו של המשיח, הוא איננו מגיע מהמקומות הקדושים והטהורים ביותר. הדברים הגבוהים ביותר נמצאים לפעמים במקומות הנמוכים ביותר.

זה אולי המסר של הסיפור שלנו, מכל הסיפור הנוראי הזה, מתגלגלת בסופו של דבר נקודה טובה. כך אומר ר' צדוק מלובלין [צדקת הצדיק קיא]:

בעקבתא דמשיחא העיקר הוא רק להוציא יקר מזולל ורק במקום יצר הרע ותגבורת עוונות משם יקח דייקא על ידי תשובה כמו שאמרו בחלק (סנהדרין צ"ח). בן דוד בא בדור שכולו חייב. ונפש כזה הוא מחלקו של משיח וכן דוד המלך ע"ה נקרא שהקים עולה של תשובה כידוע דכנסת ישראל רגליה יורדות וגו' רחמנא ליצלן. ובעקבי משיח הנפשות מן הרגלין ושם תגבורת הרע והיצר. ולכך דור של נפשות כאלו דייקא יזכו למשיח כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה ט' ז') טוב מאוד זה יצר הרע:

וכן משיח עצמו נולד ממקום כזה כידוע מה שאמרו במדרש הנעלם וירא (ק"י). על בנות לוט ולוט שהם שורש כח היצר הרע ומשם נצמח שורש בן דוד. והיינו שזהו תכלית השלימות שיהיה אז שיתהפך שורש הרע לטוב שזה שחיטת היצר דאמרו בסוכה (נ"ב). והוא הנפש האחרון שבגוף והיותר סמוך לרע בכל מיני תוקף. ובעולם הזה הדורות הולכים ומתקטנים אבל אז כשיתוקן יהיה בטוב סוף מעשה במחשבה תחילה, בסוד (יחזקאל א' י"ד) החיות רצוא ושוב כמראה הבזק, שממקום שפוסק משם חוזר ומתחיל להאיר ונעשה זה ראש ונתהפכו תחתונים למעלה וכמו שאמרו ז"ל (פסחים נ'). עולם הפוך ראיתי: